

บทที่ ๕

สรุปผลวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง พัฒนาการความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ในสมัยรัตนโกสินทร์เป็นการศึกษาแนวคิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และวิเคราะห์พัฒนาการความสัมพันธ์เชิงอำนาจสมัยรัตนโกสินทร์ในแต่ละสมัย การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ศึกษาประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์โดยแบ่งเป็น ๓ สมัยคือ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๔, สมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง ตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๗ (ปลายสมัยที่ปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช) และสมัยรัตนโกสินทร์ปัจจุบัน ตั้งแต่รัชกาลที่ ๘ ถึงรัชกาลที่ ๑๐ (ปกครองแบบประชาธิปไตย) ซึ่งแต่ละสมัยมีลักษณะเฉพาะตามการปกครองของบ้านเมือง ซึ่งส่งผลให้มีพัฒนาการแตกต่างกัน

กรุงรัตนโกสินทร์หลังจากกรุงศรีอยุธยาถูกเผาทำลายเสียหายอย่างมาก สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงกู้เอกราชและรวบรวมประเทศเป็นปึกแผ่น เมื่อสิ้นรัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชย้ายราชธานีมาอยู่กรุงเทพ-ศรีอยุธยา ทรงทำนุบำรุงพระศาสนาโดยตรากฎหมายพระสงฆ์ ๑๐ ฉบับ, ทำการสังคายนาพระไตรปิฎก ทรงใช้พระราชอำนาจแบบโอบอ้อมเกื้อกูลพระศาสนา ทรงรวบรวมพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ และที่ชำรุดมาปฏิสังขรณ์ที่กรุงเทพฯ ทำให้เห็นว่าเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงบารมี รัชกาลที่ ๔ มีการตั้งคณะธรรมยุติกนิกายเป็นคณะย่อยในคณะกลาง และออกประกาศให้พระสงฆ์ควรปฏิบัติตนให้ที่นาคณาพ รัตนโกสินทร์ตอนกลางเป็นช่วงที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก รัชกาลที่ ๕ ทรงตรา พ.ร.บ. ลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ มีลักษณะรวมอำนาจสู่ส่วนกลาง เพื่อประโยชน์พระศาสนาและความเจริญก้าวหน้าสู่สังคมสมัยใหม่ หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ สู่สมัยปัจจุบันสมัยรัชกาลที่ ๘ ทรงตรา พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ที่มีรูปแบบเช่นเดียวกับการปกครองประชาธิปไตยมีการกระจายอำนาจสู่ภูมิภาค แบ่งการบริหารคณะสงฆ์ชัดเจน สมัยรัชกาลที่ ๙ มีการตรา พ.ร.บ. สงฆ์ ๒๕๐๕ เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งตาม พ.ร.บ. สงฆ์ ๒๔๘๔ และสร้างความเจริญรุ่งเรืองแก่พระศาสนา รัชกาลปัจจุบันมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ๒๕๖๐ ที่บัญญัติถึงพระพุทธศาสนาหลายนวต ทั้งยังตรา พ.ร.บ. สงฆ์ ๒๕๖๐ ฉบับที่ ๓ ด้วย ผลการวิจัยพบว่า

๕.๑.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

กล่าวได้ว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจเป็นศาสตร์ แห่งการใช้อำนาจครอบงำระหว่างบุคคล หรือกลุ่มคน โดยใช้อิทธิพลเหนือจิตใจในรูปแบบความรู้และความเชื่อต่าง ๆ เป็นต้น ความสัมพันธ์เชิงอำนาจเป็นความผูกพันระหว่างบุคคล ซึ่งฝ่ายหนึ่งยอมสละสิทธิเรียกร้องให้อีกฝ่ายตามเงื่อนไขที่ตกลงกันได้ ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับรัฐเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่รัฐนำหลักธรรมมาปกครองประเทศโดยพระพุทธศาสนามีอิทธิพลในระดับสถาบันและบุคคล ทางกลับกันรัฐก็ใช้อำนาจปกครองบ้านเมืองและคณะสงฆ์ผ่านกฎหมาย อาทิใช้หลักธรรมาธิปไตยซึ่งเป็นหลักการสำคัญทางพุทธศาสนาที่เคารพยึดถือหลักธรรมเป็นใหญ่ แต่หาใช้รูปแบบการปกครองไม่แต่เป็นหลักธรรมของผู้ปกครองที่ดีมีสัมมาทิฐิ ฉะนั้น พระสงฆ์จึงต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบของบ้านเมือง ดังที่พระพุทธองค์ตรัสสอนแก่พระภิกษุให้คล้อยตามรัฐเท่าที่ไม่ขัดพระธรรมวินัย

การนำพุทธศาสนามาบัญญัติกฎหมายอาทินิติศาสตร์แนวพุทธ โดยอาศัยเหตุผลตามพระธรรมวินัยมาช่วยในการอยู่ร่วมกันภายใต้อำนาจรัฐ และการนำหลักรัฐศาสตร์เชิงพุทธมาเป็นพื้นฐานแนวคิดทางการเมืองนั้น หากนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้อย่างเหมาะสมย่อมเกิดประโยชน์ รวมทั้งการที่พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งสัมมาทิฐิสามารถช่วยแก้ไขปัญหาคือได้ในทุกระดับ หากผู้ใช้อำนาจมีสัมมาทิฐิประพฤติปฏิบัติชอบอันเป็นคุณลักษณะของผู้ปกครองที่ดี ย่อมส่งผลต่อส่วนรวม ฉะนั้นผู้ปกครองที่ใช้หลักธรรมาธิปไตย จึงมีเหตุมาจากเป็นผู้ที่มีสัมมาทิฐิเป็นที่ตั้ง

มีสัมมาทิฐิ → หลักธรรมาธิปไตย → หลักทศพิธราชธรรม

หากใช้การปกครองโดยธรรมาธิปไตยถือตัวตนเป็นใหญ่ ใช้อำนาจปกครองแบบเผด็จการเป็นผู้ปกครองที่มีมิฉฉาทิฐิยอมส่งผลให้ประชาชนเดือดร้อน การจะเป็นสัมมาทิฐิหรือมิฉฉาทิฐิเปรียบเสมือน ทางสองแพร่ง ผู้ที่มีสัมมาทิฐินั้นละซึ่งอกุศลมูลทั้งหลายได้แก่ ความโลภ/ความโกรธ/ความหลง โดยรู้เท่าทันต่อกิเลสอันเป็นมูลเหตุของกรรมไม่ดีซึ่งกระทำความชั่วทั้งหลาย การเป็นคนที่ดีจึงมีมูลเหตุมาจากการรักษาศีลอันปกติของบุคคลที่ดี โดยมีเจตนาที่ดีในการรักษากาย,วาจา,ใจ ซึ่งทำให้เป็นคนที่ดีมีสัมมาทิฐิ อันเป็นหลักพื้นฐานของผู้ที่ปกครองโดยธรรมาธิปไตย ซึ่งนำไปสู่การใช้หลักทศพิธราชธรรม

ธรรมาธิปไตยถือความถูกต้องดีงามเป็นที่ตั้ง ซึ่งผู้ปกครองที่ดีพึงปฏิบัติโดยยกย่องคนดี ให้เป็นผู้ปกครองที่ดีและข้าราชการที่ดีมีสัมมาทิฐินั่นเอง การจะนำรัฐนาว่าไปสู่รัฐในอุดมคติเพื่อให้ราษฎรมีความสุขทั่วกันนั้น นอกจากระบบการปกครองที่ดีแล้วยังต้องมีผู้ควบคุมรัฐนาว่าที่ดีอีกด้วย ไม่

เลือกปฏิบัติสองมาตรฐาน(Dubble Standard) และการจะถือว่าเป็นคนดีมิใช่เพียงรับฟังการกล่าวอ้างต่อ ๆ กันมาเท่านั้น ผู้ปกครองที่ดีตามความหมายของธรรมราชานั้น คือผู้ที่ส่งเสริมธรรมาธิปไตยให้มีความสมบูรณ์และมีสัมมาทิฐิเป็นอาทินั่นเอง

๕.๑.๒ พัฒนาการความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐ กับ คณะสงฆ์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์

พัฒนาการความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระองค์ทำสังคยานาพระศาสนา และตรากฎหมายพระสงฆ์ ในรัชกาลที่ ๑ อันเป็นกฎหมายพระสงฆ์ที่ตราไว้เป็นลายลักษณ์อักษรฉบับแรก แนวคิดกษัตริย์ผู้ที่มีบุญบารมีกับพระพุทธศาสนาเชื่อมโยง โดยทรงอัญเชิญพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ทั่วประเทศที่มีผู้เคารพนับถือ แต่ชำรุดมาปฏิสังขรณ์นำมาไว้ที่กรุงเทพฯ โดยสอดแทรกแนวคิดทางการเมืองแสดงให้เห็นถึง บุญบารมีของพระยาจักรพรรดิราชในคติแบบจารีตของผู้คนแต่โบราณ ซึ่งแฝงไปด้วยอำนาจในการปกครองประเทศราช สมัยรัชกาลที่ ๔ ออกประกาศข้อห้ามพระภิกษุกระทำการหลายประการ เพื่อให้เป็นผู้ที่น่าเคารพนับถือสมกับการเป็นภิกษุ ด้านโครงสร้างคณะสงฆ์สมัยรัชกาลที่ ๔ ทรงตั้งธรรมยุติกนิกายเป็นคณะย่อยอยู่ในคณะกลาง แนวคิดพระพุทธชินราชแบบการเมืองระหว่างอาณาจักรเชียงแสนกับอาณาจักรสยาม ซึ่งเปลี่ยนแนวคิดจากคติแบบกษัตริย์ของแผ่นดิน(จารีตกษัตริย์) ทำสงครามเพื่อขยายดินแดน ไปสู่รูปแบบสำนักทางประวัติศาสตร์ของรัฐและกษัตริย์ ในรูปแบบใหม่ที่ขยายอาณาเขตรูปแบบใหม่

สมัยรัตนโกสินทร์ยุคกลาง พัฒนาการสมัยรัชกาลที่ ๕ ทรงตรา พ.ร.บ. ลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ ให้ยกเลิกกฎหมายแบบประเพณีที่ขัดกับ พ.ร.บ. นี้ ทำให้รัชสมัยนี้มีพระวินัยควบคุมภิกษุ จารีตประเพณี และกฎหมายแผ่นดิน แบ่งนิกายสงฆ์เป็นธรรมยุติกนิกายและมหานิกาย มหาเถรสมาคมมีหน้าที่ปรึกษาพระศาสนาและเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมาย กรณีวัดเบญจมบพิตรมีการอัญเชิญพระพุทธรูปมาจากวัดชนบทและเคารพนับถือ อันเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านในท้องถิ่นจึงสร้างความไม่พอใจจากชาวบ้าน ตามแนวคิดโบราณคดีสยามและรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กรณีวัดเบญจมบพิตรมีการอัญเชิญพระพุทธรูปมาไว้ที่วัด แต่เป็นพระพุทธรูปที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านในท้องถิ่น และการนำพระพุทธรูปมานั้น มีบริบทของพื้นที่และความหมายใหม่แทรกอยู่ ซึ่งเป็นแนวคิดโบราณคดีสยามและรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เช่นแนวคิดภาพจิตรกรรมฝาผนังเขียนขึ้นภายในอุโบสถวัดเบญจมบพิตร พระเจดีย์ที่สำคัญของไทยแทนรูปแบบจักรวาลวิทยาที่เป็นแนวคิดนามธรรม

รัชกาลที่ ๖ ทรงมอบอำนาจให้พระสังฆราชปกครองคณะสงฆ์ พระองค์กระทำเพียงกำกับดูแลเท่านั้น โดยสมเด็จพระสังฆราชดูแลปกครองคณะสงฆ์ทั่วไปมีมหาเถรสมาคม(มส.)เป็นที่ปรึกษา

ต่อมาความขัดแย้งทางความคิดตามนโยบายของคณะสงฆ์ส่วนกลางกับครุบาทวีรชัย กรณีไม่ปฏิบัติตามประกาศคณะสงฆ์จนกระทั่งถูกจับกุม สมเด็จพระสังฆราชได้สวนแล้วไม่ลงโทษ ทรงวินิจฉัยว่าไม่มีความผิดแต่ควรสอนให้เข้าใจถูกต้อง เมื่อวิเคราะห์สาเหตุทางสังคมการเมืองการปกครอง ทำให้ทราบถึงความต้องการของชนกลุ่มน้อยภาคเหนือที่ไม่คิดว่าเป็นพลเมืองไทย และไม่จำเป็นต้องจงรักภักดีและยำเกรง แสดงให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำทางสังคมช่วงปรับเปลี่ยนมาสู่รัฐชาติของไทย

สมัยรัชกาลที่ ๗ ตรากฎหมายคุ้มครองที่ดินของวัดและธรณีสงฆ์ ไม่อาจจะโอนกันได้

ยุคกลางนี้การตรากฎหมายที่เป็นสากลมากขึ้น มีการจัดหมวดหมู่ เรียงมาตรารวมถึงเหตุผลในการตรากฎหมายอย่างเป็นระบบ ปลายยุคนี้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราช มาสู่ประชาธิปไตยทำให้มีผลต่อ พ.ร.บ. สงฆ์ในรัชกาลต่อไป

รัชกาลที่ ๘ การปกครองเปลี่ยนจากสมบูรณาญาสิทธิราชเป็นประชาธิปไตย อำนาจอสูงสุดจากพระมหากษัตริย์ปรับเปลี่ยนมาเป็นรัฐธรรมนูญโดยเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ ส่งผลให้ในการตรา พ.ร.บ. สงฆ์ ๒๔๘๔ (โดยต้องการรวมคณะสงฆ์) มาสู่รูปแบบสมัยใหม่ที่มีการกระจายอำนาจและถ่วงดุลย์อำนาจ ทำให้มีผู้ไม่พอใจเกิดความขัดแย้งระหว่างสงฆ์

รัชกาลที่ ๙ รัชสมัยนี้การทำสังฆยานาพระไตรปิฎก มีการตรา พ.ร.บ. คณะสงฆ์ ๒๕๐๕ (ให้ยกเลิก พ.ร.บ. ๒๔๘๔ จากความขัดแย้งคณะสงฆ์) สำคัญของ พ.ร.บ. นี้คือการแต่งตั้งสมเด็จพระราชาคณะที่อาวุโสสูงสุดโดยพรรษาขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช ต่อมามีการตรา พ.ร.บ. แก้ไขคณะสงฆ์ฉบับที่ ๒ปี๒๕๓๕ การแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชโดยความเห็นชอบ จากมหาเถรสมาคมเสนอนามพระราชาคณะผู้อาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์เป็นพระสังฆราช รัชสมัยนี้มีการตราคำสั่งของ มส. ว่าด้วยการเรียไร และออกประกาศ(มส.) ห้ามภิกษุสามเณรเกี่ยวข้องกับการเมืองอีกด้วย กรณีข้อพิพาทพระพิมลธรรมสั่งฆมนตรีกว่ากรรณการปกครอง ที่มีแนวคิดแนวใหม่ทำให้พระเถระไม่พอใจ จึงอาศัยรัฐบาลทหารจัดการ โดยตั้งข้อหาคอมมิวนิสต์ในที่สุดถูกจับสึกและจับกุม เมื่อเปลี่ยนรัฐบาลจึงรื้อฟื้นคดีใหม่และพ้นความผิด เวลาต่อมามีการออกข้อกำหนดเรื่องสมณศักดิ์ ซึ่งเป็นเครื่องมือของรัฐในการตอบแทนสงฆ์ ที่มีความสำคัญและมีทั้งคุณและโทษ ซึ่งกระทำประโยชน์ต่อสังคม ดังคำที่กล่าวว่า ดุลยพินิจของฝ่ายปกครองเป็นสิ่งเลวร้าย แต่เป็นสิ่งที่เลวร้ายที่ปฏิเสธไม่ได้

เราจะครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม คือปฐมบรมราชโองการในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงปกครองแผ่นดินโดยธรรม เป็นผู้ปกครองที่ทรงทศพิธราชธรรม ทรงดูแลทุกข์สุขของประชาชนโดยธรรมะของพระพุทธองค์ พระองค์ครองสิริราชสมบัติยาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์ไทย ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจที่ก่อให้เกิดประโยชน์มากมายต่อประเทศชาติและประชาชน ทรงมีพระอัจฉริยภาพ

เหนือกว่าพระมหากษัตริย์พระองค์ใด ๆ ในโลก ทรงสร้างคุณประโยชน์ทั้งต่อชาติและต่อชาวโลก ทั้งนี้ ทรงให้ความรู้แก่ผู้ด้อยโอกาส อาทิ สร้างวัด, โรงเรียน ทำให้ปวงชนชาวไทยอยู่ดีมีสุข.

รัชกาลปัจจุบันมีการแก้ไขวิกฤตการณ์แต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราช โดย แก้ไขพ.ร.บ. สงฆ์ ๒๕๖๐ ว่า “พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราช ให้นายกรัฐมนตรีลงนามรับสนองฯ” ในรัชสมัยนี้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญปี ๒๕๖๐ ที่กล่าวถึงพระพุทธศาสนาในหมวดที่ ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗ และบทเฉพาะกาล ที่ตราโดยคณะผู้จัดทำรัฐธรรมนูญ และมีการใช้กฎหมายพิเศษของนายกรัฐมนตรีตามมาตรา ๔๔ บังคับใช้แก่คณะสงฆ์

๕.๑.๓ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์

ผลการวิจัยความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบ่งออกได้เป็น ๓ สมัย คือ สมัยรัตนโกสินทร์ยุคต้น สมัยรัตนโกสินทร์ยุคกลาง และสมัยรัตนโกสินทร์ยุคปัจจุบัน โดยแต่ละสมัยวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในด้านกฎหมาย ด้านการเมืองการปกครอง และด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนา

สมัยรัตนโกสินทร์ยุคต้นความสัมพันธ์เชิงอำนาจในลักษณะโครงสร้างคณะสงฆ์ แต่ละยุคสมัยปรับเปลี่ยนไปตามบริบททางการเมืองในสมัยนั้น ๆ สมัยรัตนโกสินทร์ยุคต้นรัชกาลที่ ๑ ทรงใช้พระราชอำนาจในการตรากฎหมายพระสงฆ์และทำสังคายนาพระไตรปิฎก เป็นการให้พระราชอำนาจทางกฎหมายบ้านเมืองและจารีตในลักษณะที่โอบอุ้มเกื้อกูล เพื่อให้สงฆ์ประพฤติธรรมวินัยถูกต้องดีงามตามพระไตรปิฎก รัชกาลที่ ๔ ใช้พระราชอำนาจตั้งคณะธรรมยุติ หากดูตามเนื้อหาแล้วให้พระราชอำนาจเพื่อประโยชน์ของธรรมยุติเป็นสาระสำคัญในลักษณะโอบอุ้มเกื้อกูล ประเด็นลองลงมาเพื่อให้พระสงฆ์รักษาพระธรรมวินัยให้เคร่งครัด รัชสมัยนี้จึงใช้พระราชอำนาจในลักษณะควบคุมสั่งการและกำกับดูแล ภาพรวมในสมัยรัตนโกสินทร์ยุคต้นมีการใช้พระราชอำนาจกำกับดูแลเพื่อโอบอุ้มเกื้อกูลสงฆ์เป็นส่วนใหญ่

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลางรัชกาลที่ ๕ ทรงตรากฎหมายลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ แบ่งเป็นส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ใช้พระราชอำนาจปกครองคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร ทรงแต่งตั้งพระสงฆ์เป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมาย ทั้งยังใช้พระราชอำนาจปรีวรตพระไตรปิฎกจากภาษาขอมเป็นไทย รัชกาลที่ ๖ ทรงสละพระราชอำนาจให้พระสังฆราชปฏิบัติหน้าที่สังฆปริณายก สมัยรัชกาลที่ ๗ ใช้พระราชอำนาจตรากฎหมายคณะสงฆ์ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจยุคกลาง มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบกฎหมายให้เป็นมาตราจัดหมวดหมู่ชัดเจน ใช้พระราชอำนาจตรากฎหมายโดยการควบคุมสั่งการ ที่ตั้งอำนาจหัวเมืองสู่ส่วนกลางตามนโยบายรัฐชาติสมัยใหม่

สมัยรัตนโกสินทร์ยุคปัจจุบันรัชกาลที่ ๘ อำนาจสูงสุดอยู่ที่รัฐธรรมนูญ สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งสกลสังฆปริณายก บัญชาคณะสงฆ์ตาม พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๔๔ ใช้อำนาจทั้ง

๓ อำนาจ แบบเดียวกับฝ่ายบ้านเมือง การใช้อำนาจสมัยนี้มีลักษณะกระจายอำนาจให้สังฆปกครองกันเอง การใช้อำนาจมีลักษณะกำกับดูแลคณะสงฆ์ รัชกาลที่ ๙ มีการเปลี่ยนแปลงกฎหมายคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับนโยบายรัฐบาล โดยรัฐบาลเผด็จทหารเห็นว่าการปกครอง พ.ร.บ. คณะสงฆ์ ๒๔๘๔ ทำให้ประสิทธิภาพในการบริหารคณะสงฆ์เกิดความล่าช้า และมีความขัดแย้งมากขึ้นตามลำดับ จึงตรากฎหมาย พ.ร.บ. สงฆ์ ๒๕๐๕ แทน เป็นผลงานชิ้นแรกที่มีต่อคณะสงฆ์ของรัฐบาลเผด็จการในราชอาณาจักรไทยคือ ตามโบราณราชประเพณีการแต่งตั้งพระสังฆราชเป็นพระราชอำนาจส่วนพระองค์ เปลี่ยนให้เป็นแต่งตั้งสมเด็จพระราชาคณะซึ่งอาวุโสสูงสุดโดยพรรษาขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช ต่อมาในปี ๒๕๓๕ มีการตรา พ.ร.บ. สงฆ์ฉบับที่ ๒ เปลี่ยนแปลงคุณสมบัติพระราชาคณะที่มีสิทธิได้รับสถาปนาเป็นพระสังฆราชต้องเป็นผู้อาวุโสโดยสมณศักดิ์ ต่อมาในปี ๒๕๖๐ มีการตรา พ.ร.บ. สงฆ์ฉบับที่ ๓ เรื่องการแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชซึ่งเปลี่ยนแปลงคุณสมบัติอีกครั้ง โดยให้พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาพระสังฆราช ซึ่งเป็นพระราชอำนาจส่วนพระองค์ถือได้ว่าเป็นการใช้หลักเกณฑ์การแต่งตั้งตามโบราณราชประเพณี ที่ใช้มาก่อนใช้ พ.ร.บ. สงฆ์ ๒๔๘๔ การเปลี่ยนแปลง พ.ร.บ. สงฆ์ที่ผ่านมา ๓ ฉบับมีลักษณะเฉพาะที่เหมือนกันคือทุกฉบับ มาจากรัฐบาลเผด็จทหารทั้งสิ้น ทำให้เห็นถึง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างอำนาจทางการเมืองของรัฐที่เปลี่ยนแปลงไป อันส่งผลให้ต่อคณะสงฆ์ และชี้ให้เห็นว่าคณะสงฆ์ไทยถึงแม้จะไม่มีอำนาจที่เห็นชัดทางการเมือง แต่มีอำนาจทางการเมืองที่แฝงมาตั้งแต่รัตนโกสินทร์ยุคต้น ยุคกลางแต่ที่เห็นชัดที่สุดคือยุคปัจจุบัน

พ.ร.บ. สงฆ์ส่งผลกระทบต่อการดำรงคงอยู่ของพระพุทธศาสนาแล้ว กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ คสช. ๒๕๖๐ นี้ มีการกล่าวถึงพระพุทธศาสนาหลายหมวด โดยเฉพาะในหมวดนโยบายแห่งรัฐว่า รัฐพึงอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น รัฐพึงส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาและการเผยแผ่หลักธรรมของ **พระพุทธศาสนาเถรวาท** เป็นที่น่าสงสัยอย่างยิ่งกับการตรารัฐธรรมนูญมาตรานี้ ผู้ร่างมีความเข้าใจอย่างไรกับพระพุทธศาสนา เนื่องจากศาสนาของพระพุทธองค์ไม่มีเถรวาทหรือมหายาน จึงไม่ควรบัญญัติเช่นนี้ซึ่งอาจสร้างความแตกแยกในพระพุทธศาสนาได้ในอนาคต ยิ่งแย้งกับในหมวดว่าด้วยพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะไม่ได้แยกไว้ว่าคณะใด-นิกายใด ส่วนการจะสนับสนุนพระพุทธศาสนาเถรวาทกระทำได้ โดยการตราเป็นพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ หรือกฎหมายลูกอื่น ๆ ได้ ปัญหาความสัมพันธ์เชิงอำนาจของรัฐในลักษณะอื่น ที่เห็นชัดอีกประการหนึ่งคือสมณศักดิ์ซึ่งรัฐให้รางวัลตอบแทนพระสงฆ์ที่ประพฤติปฏิบัติชอบ ผู้วิจัยเห็นว่า พระก็คือปุถุชนที่ยังมีกิเลสหลงเหลืออยู่ หากมองพระที่เป็นบุคคลพิเศษพระก็เป็นบุคคลพิเศษซึ่งส่วนใหญ่ของประเทศยังไม่บรรลุนิพพาน การให้รางวัลเป็นขวัญกำลังใจในการทำคุณความดีเช่นเดียวกับข้าราชการ ทหาร ตำรวจ ไม่น่าจะเสียหายอย่างไร โดยที่สมณศักดิ์มีมาตั้งแต่สมัย

พุทธกาล ที่เปรียบเสมือนปืนที่อยู่ในมือคนที่สร้างสรรค์หรือทำลาย จึงอยู่ที่ผู้ใช้อำนานนั้นๆ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในยุคปัจจุบันในช่วงต้นมีลักษณะกระจายอำนาจ รัฐใช้อำนาจเพียงกำกับดูแล

สมัยรัตนโกสินทร์ยุคต้นมีการใช้พระราชอำนาจกำกับดูแล และโอบอุ้มเกื้อกูลสงฆ์เป็นส่วนใหญ่ สมัยกลางมีลักษณะควบคุมสั่งการ โดยรัฐตรากฎหมายที่มีลักษณะรวมอำนาจสู่ส่วนกลาง มีลักษณะควบคุมสั่งการรวมศูนย์อำนาจ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจสมัยปัจจุบันใช้อำนาจแบบควบคุมสั่งการเช่นกัน สรุปได้ว่าในสมัยรัตนโกสินทร์ยุคปัจจุบันในภาพรวมความสัมพันธ์เชิงอำนาจมีลักษณะเป็นการควบคุมสั่งการในการใช้อำนาจตั้งแต่ช่วงกลางจนถึงปัจจุบัน โดยใช้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในด้านกฎหมาย ด้านการเมืองการปกครอง และด้านการเผยแผ่พระศาสนา

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ ข้อเสนอแนะ

๑) ในการวิจัยครั้งนี้ ทำให้ทราบถึงแนวคิดทฤษฎีความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่สามารถนำไปปรับใช้ในเรื่องอื่น ๆ ได้ เช่นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับสังคมไทย

๒) ผลการวิจัยความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ทำให้ทราบถึงปัญหาในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งสามารถนำไปแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในอนาคต

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และหลักธรรมสำคัญอื่น ๆ ในทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

๒) ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสารเชิงประวัติศาสตร์เท่านั้น จึงสามารถนำไปขยายผล โดยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์วิเคราะห์เชิงปริมาณได้ต่อไป

๓) ควรมีการศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในมิติอื่น ๆ

อีก